

Om te onthouden

Samenvatting

les 1 – Land achter de dijk

Langs de kust liggen duinen en zeedijken. Die beschermen ons land tegen de zee. Verder landinwaarts liggen slaperdijken. Die houden het water tegen als de duinen of zeedijken doorbreken.

Langs de rivieren liggen zomerdijken. Die zijn goed genoeg als de rivier in de zomer laag staat. Een stuk verderop liggen de winterdijken. Die houden het water tegen als de rivier in de winter hoger staat. Tussen de dijken liggen de uiterwaarden. In de zomer zijn dat weilanden. In de winter zijn het overloopgebieden. Het rivierwater stroomt dan over de zomerdijk heen.

les 2 – Topografie: Meten is weten

Leer de topografische namen van deze les.

Op kaarten is water blauw. Rivieren en kanalen zijn vaak donkerblauw. Zeeën en meren zijn vaak lichtblauw. In de legenda vind je symbolen; bijvoorbeeld voor bruggen en tunnels. Op een hoogtekartaat van Nederland zie je dat een groot deel van ons land lager ligt dan de zee.

les 3 – Geheim van de dakpan

Rivieren nemen vanuit de bergen sediment (stenen, zand en klei) mee. In ons vlakke land stromen de rivieren niet snel en zinken de kleinste deeltjes naar de bodem.

Dat heet sedimentatie. Als de rivier over de zomerdijk heen stroomt, komt er door sedimentatie klei in de uiterwaarden. Klei is erg vruchtbaar. Fruitbomen groeien er goed op. Daarom zie je veel boomgaarden bij de uiterwaarden. Je ziet er ook steenfabrieken. Die maken bakstenen en dakpannen van de klei.

Schepen varen door het diepste deel van de rivierbedding. Dat is de vaargeul. Kribben en strekdammen maken de rivier smaller. Ze zorgen ervoor dat het water in het midden van de rivier snel blijft stromen. Zo blijft de vaargeul diep.

les 4 – Hoog water, laag land

Door de getijden staat het zeewater niet altijd even hoog. Bij vloed komt het omhoog. Als het water op z'n hoogst staat, is het hoogwater. Daarna trekt de zee zich weer terug en is het eb. Het strand blijft dan nog een poos nat. Als het water op het laagste punt staat, is het laagwater. Eb en vloed duren ongeveer zes uur. Het is elke dag dus twee maal eb en vloed.

Water loopt altijd naar het laagste punt. Het water van de grote rivieren stroomt vanuit de bergen via ons land naar zee. Nederland ligt laag.

In Nederland valt veel regen. Omdat ons land vlak is en een zachte bodem heeft, zijn er veel sloten en kanalen gegraven om het regenwater af te voeren.

Begrippen

les 1 – Land achter de dijk

- de zeedijk Een zeedijk beschermt het land tegen overstromingen door de zee.
- het Deltaplan Plan voor het afsluiten van zeearmen, het aanleggen van extra dammen en het verhogen van bestaande dijken.
- de dijkdoorbraak Bij een dijkdoorbraak is de dijk kapot en stroomt het water het land in.
- de slaperdijk Slaperdijken liggen verder landinwaarts en geven extra bescherming als zeedijken doorbreken.
- de zomerdijk De zomerdijk houdt in de zomer het rivierwater tegen, zodat het vee achter de dijk kan staan.
- de winterdijk De winterdijk staat verder van de rivier en biedt veiligheid in de winter, als de rivier hoog staat.
- de uiterwaard De uiterwaard is het stuk land tussen de zomerdijk en de winterdijk. Het is een overloopgebied.

les 3 – Geheim van de dakpan

- de sedimentatie Bij sedimentatie zakken rotsblokken, grind, zand en klei naar de bodem van de rivier.
- het sediment Sediment bestaat uit rotsblokken, grind, zand en klei die door de rivier zijn meegenomen en naar de bodem zinken.
- de rivierbedding De rivierbedding is de bodem van de rivier.
- de vaargeul De vaargeul is het deel van de rivier dat diep genoeg is voor de scheepvaart.
- de krib Een krib is een stenen dam dwars op de stroomrichting van een rivier, die daardoor smaller is.
- de strekdam Streckdammen zijn dammen die in de stroomrichting van de rivier liggen, die daardoor smaller is.

les 4 – Hoog water, laag land

- het getij Het getij is het stijgen of dalen van het zeewater volgens een vast patroon.
- vloed Het is vloed als de zee naar de kust toe stroomt. Het strand is dan smal.
- het hoogwater Bij hoogwater staat het zeewater op zijn hoogst en gaat de zee zich terugtrekken.
- eb Het is eb als de zee wegstroomt van de kust. Het strand is dan breed.
- de zeespiegel De zeespiegel is de hoogte van het zeewater.
- het laagwater Het is laagwater op het moment dat het zeewater op zijn laagst staat en de zee begint op te komen.
- de branding De branding is de ondiepe plaats voor de kust waar golven met veel gespat en schuim terugslaan.
- de waterkering Een waterkering houdt het water van de zee of een rivier tegen.

Om te onthouden

Samenvatting

les 1 – Van idee tot product

Industrie ontstaat vaak op plekken waar grondstoffen zijn (een jamfabriek in de buurt van boomgaarden), op plekken waar grondstoffen gemakkelijk kunnen worden aangevoerd (bij een haven of spoorlijn) of op plekken waar voldoende arbeidskrachten zijn (bij een stad).

Bedrijven staan ook graag in de buurt van technische universiteiten of hogescholen, zoals in Eindhoven, Delft of Enschede. Die zorgen voor innovatie: studenten ontwerpen nieuwe producten en lopen stage bij de bedrijven. En de bedrijven komen hierdoor gemakkelijk aan hoogopgeleid personeel.

les 2 – Topografie: Werken op de kaart

Leer de topografische namen van deze les.

les 3 – Een rare streek?

Als mensen in hun vrije tijd naar een bos, pretpark of camping gaan, doen ze aan recreatie. Er werken veel mensen in de recreatie: campinghouders, ijsverkopers, spelbegeleiders, gidsen, ... Ze maken het mensen naar hun zin. Maar ze moeten werken als anderen vrij zijn en altijd aardig blijven.

Voor recreatie zijn voorzieningen nodig, zoals wegen, parkeerplaatsen en restaurants. Dan komen er meer mensen. Maar wat goed is voor de recreatie, is niet altijd goed voor de natuur. Wie de natuur wil beschermen, wil mensen en auto's niet overal toelaten. Mensen die zorgen voor het onderhoud van de natuur, zoals boswachters, schaapherders, boomverzorgers en biologen, werken in het natuurbeheer. Ze werken veel buiten en hun werk is afwisselend. Maar ook met slecht weer zijn ze buiten en ze zijn nooit klaar.

les 4 – Leven van het land

Akkerbouw, bosbouw, tuinbouw en veeteelt zijn vormen van landbouw. De tuinbouw kun je nog weer verdelen in drie soorten: fruit-, groente- en bloementeel. Veel mensen hebben hun werk aan de landbouw te danken: de kaasmaker, de bloemist, de veearts, de groenteman en de verkoper in de dierenwinkel. Ook zijn er veel bedrijven door de landbouw ontstaan: een kaasfabriek, een tuincentrum, een boomkwekerij, een manege of een slachterij. Iedereen gebruikt elke dag wel iets wat met de landbouw te maken heeft: melk, vlees, brood of fruit.

De boer moet soms kiezen tussen dure arbeidskrachten of machines. Risico's in de landbouw zijn dat de smaak van de klanten verandert en dat de oogst mislukt door slecht weer. Maar als de vraag naar zijn producten groot is, kan de boer ze voor een hoge prijs verkopen!

Begrippen

les 1 – Van idee tot product

- de universiteit Aan een universiteit kun je studeren na de middelbare school. Het is het hoogste soort onderwijs.
- de hogeschool Aan een hogeschool kun je studeren. Het is een school voor hoger onderwijs na de middelbare school.
- de industrie De industrie, dat zijn alle fabrieken bij elkaar.
- de arbeidskracht Een arbeidskracht is iemand die werkt of kan werken.
- de innovatie Innovatie is het gebruiken van nieuwe ideeën, technieken en producten.
- de stage Als je stage loopt, werk je ergens een tijdje om het vak te leren. Dat hoort bij je opleiding.
- hoogopgeleid Iemand die hoogopgeleid is, heeft een studie aan een universiteit of hogeschool gedaan.
- het personeel Personeel, dat zijn de mensen die ergens werken.

les 3 – Een rare streek?

- de recreatie Recreatie is voor je plezier dingen doen in je vrije tijd.
- het natuurbeheer Natuurbeheer is het zorgen voor alle planten en dieren in een landschap.
- de bioloog Een bioloog bestudeert alles wat leeft, dus mensen, planten en dieren.

les 4 – Leven van het land

- de landbouw Bij landbouw halen mensen producten uit de natuur, door akkerbouw, veeteelt, tuinbouw en bosbouw.
- de akkerbouw Akkerbouw is het verbouwen van bijvoorbeeld granen, bieten en aardappels op het veld.
- de veeteelt Veeteelt is het fokken en houden van vee.
- de tuinbouw Tuinbouw is het verbouwen van groenten, fruit en bloemen.
- de bosbouw Bosbouw is het planten, verzorgen en kappen van bomen in een bos.

Om te onthouden

Samenvatting

les 1 – Neuzen dicht!

Waterleidingbedrijven maken leidingwater door grondwater met oppervlaktewater te mengen en dit te zuiveren. Iedereen gebruikt leidingwater: een beetje om te koken of thee te zetten en veel meer om de wc door te spoelen of te douchen. In afvalwater zitten stoffen waar we ziek van kunnen worden. Daarom gaat al het vuile water het riool in. Via de riolering gaat het naar de waterzuivering. Hemelwater gaat vaak via een eigen rioolbuis weer terug de natuur in.

les 2 – Topografie: Kabels en leidingen

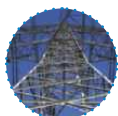
Leer de topografische namen van deze les.

Niet alles wat op een kaart staat, kun je om je heen zien. Op een thematische kaart van de belangrijkste gasleidingen of elektriciteitsleidingen kun je zien waar onder de grond leidingen lopen. Dat is handig als er ergens moet worden gegraven.

les 3 – Tollende tellers

De meeste Nederlanders koken op aardgas en hebben een verwarmingsketel op aardgas. We gebruiken meer aardgas dan in veel andere landen. Dat komt omdat er in Noord-Nederland veel aardgas in de grond zit (de gasbel) én omdat we in de zachte bodem van ons land gemakkelijk leidingen onder de grond kunnen aanleggen. Zo komt het aardgas via het aardgasnet eenvoudig bij ons thuis. Op plekken waar in Nederland gasleidingen in de grond liggen, staan gele paaltjes of bordjes.

les 4 – Elektriciteit

Vroeger werden water, uitwerpselen en brandstof door mensen vervoerd. Nu gaat dat via leidingen. Elektriciteit gaat door lange kabels via hoogspanningsmasten naar transformatorhuisjes. Daar wordt de elektriciteit omgezet naar een lagere spanning. Daarna loopt de stroom via leidingen onder de grond naar de huizen. In landen met een harde bodem kan dat niet. Daar zie je elektriciteitsdraden in de straten hangen. Op plekken waar elektriciteitsleidingen in de grond liggen, staan waarschuwbordjes.

Elektriciteit wordt opgewekt door in elektriciteitscentrales gas of steenkool te verbranden. Dat noemen we grijze stroom. Steeds meer mensen kiezen voor groene stroom. Die is beter voor de natuur. Groene stroom wordt opgewekt uit biomassa, door windmolens, zonnepanelen of in stromende rivieren.

Begrippen

les 1 – Neuzen dicht!

- het leidingwater** Leidingwater is schoon water dat vanaf het waterleidingbedrijf via leidingen uit de kraan stroomt.
- het grondwater** Grondwater is water dat in de bodem zit.
- het oppervlaktewater** .. Oppervlaktewater is water uit rivieren, sloten, kanalen en meren.
- de waterzuivering** Waterzuivering is het schoonmaken van water.
- het afvalwater** Afvalwater is vies water dat overblijft na gebruik in de industrie of in huizen.
- de riolering** De riolering is het stelsel van rioolbuizen.
- het hemelwater** Hemelwater is water uit neerslag zoals regen, sneeuw en hagel.

les 3 – Tollende tellers

- de gasleiding** Een gasleiding is een buis waar gas doorheen stroomt.
- het aardgas** Aardgas is gas dat diep uit de aarde gehaald wordt om te gebruiken voor verwarming en koken.
- de gasbel** Een gasbel is een opeenhoping van aardgas in holle ruimtes onder de grond.
- het gasveld** Een gasveld is een stuk grond waar gas in de bodem zit.
- het aardgasnet** Het aardgasnet is een buizenstelsel waarmee aardgas naar de huizen wordt gebracht.

les 4 – Elektriciteit

- de** Een hoogspanningsmast is een paal met kabels waardoor elektriciteit met hoge spanning stroomt.
- hoogspanningsmast**
- het** In een transformatorhuisje wordt hoogspanning omgezet naar de lagere spanning van 230 volt.
- transformatorhuisje**
- de** Een elektriciteitscentrale is een fabriek waar energie wordt opgewekt.
- elektriciteitscentrale**
- de biomassa** Biomassa is materiaal uit planten en dieren, dat gebruikt kan worden om energie op te wekken.
- de groene stroom** Groene stroom is milieuvriendelijke stroom die wordt opgewekt uit biomassa, zon, wind of water.
- de grijze stroom** Grijze stroom is energie die is opgewekt uit fossiele brandstoffen. Het is schadelijk voor het milieu.

Om te onthouden

Samenvatting

✎ les 1 – Wat geloof jij?

Over de hele wereld zijn er mensen die geloven dat er een god of een schepper is die de wereld heeft gemaakt. Voor veel mensen heet hij God of Allah. Elk geloof heeft een boodschap voor de wereld. Het vertelt iets over wat goed is of kwaad. Mensen met hetzelfde geloof hebben een band. Ze hebben eigen gewoonten. In veel godsdiensten komen mensen regelmatig bij elkaar om te bidden, te zingen of naar verhalen te luisteren. Mensen die geloven en mensen die niet geloven vinden het soms lastig om elkaar te begrijpen.

✎ les 2 – Topografie: Gebedshuizen

Leer de topografische namen van deze les.

✎ les 3 – Bekende verhalen

De godsdiensten christendom, jodendom en islam zijn alle drie ontstaan in het Midden-Oosten. Ze geloven in één god die de wereld heeft gemaakt. De joden lezen uit de Thora, de christenen uit de Bijbel en de moslims uit de Koran. Sommige verhalen en personen in de heilige boeken lijken veel op elkaar. Zoals de verhalen over Abraham, Noach, Mozes en Jona. In het christendom speelt Jezus een belangrijke rol, voor moslims is Mohammed belangrijk.

Ook de feesten zijn anders. Zo vieren de joden Jom Kipoer, de christenen Pasen en de moslims het Suikerfeest. Voor of tijdens deze drie feesten is er een vastenperiode.

Elke godsdienst heeft eigen symbolen. De islam een halve maan en ster, het christendom een kruis en het jodendom de davidster.

✎ les 4 – Erediensten

In elke godsdienst worden erediensten gehouden. Christenen gaan op zondag naar de kerk. De dienst kan worden geleid door een priester, een pastoor of een dominee. Moslims gaan op vrijdag naar de moskee. Daar leidt de imam de dienst. Joden gaan op zaterdag naar de synagoge waar de rabbijn de dienst leidt. Twee andere belangrijke godsdiensten zijn het boeddhisme en het hindoeïsme.

Een van de grondrechten die in de grondwet van Nederland staat, is de vrijheid van godsdienst: iedereen heeft het recht om op zijn eigen manier in een god te geloven en dat te laten zien. Maar je moet anderen ook de vrijheid geven om te geloven wat zij willen. Soms botsen gelovigen, omdat ze hun eigen godsdienst beter vinden dan die van anderen. Dat kan zelfs leiden tot oorlog.

Begrippen

les 1 – Wat geloof jij?

- de god Een god is een wezen dat op aarde niet bestaat. Mensen die geloven in een god eren hem.
- het geloof Als je een geloof hebt, ben je van mening dat er een god bestaat.
- de godsdienst Een godsdienst is een geloof en de manier waarop mensen dat geloof beleven.

les 3 – Bekende verhalen

- het christendom Het christendom is het geloof in God en Jezus Christus.
- het jodendom Het jodendom is het geloof van de joden.
- de islam De islam is het geloof van de moslims in Allah.
- de Bijbel De Bijbel is het heilige boek van de christenen.
- de Thora De Thora is het heilige boek van de joden.
- de Koran De Koran is het heilige boek van de moslims.
- Pasen Pasen is een christelijk feest. Christenen vieren dat Jezus uit zijn graf is opgestaan.
- Jom Kipoer Jom Kipoer is de heiligste dag van het joodse jaar. De joden vasten en denken na over hun geloof.
- het Suikerfeest Met het Suikerfeest vieren de moslims het einde van de islamitische vastenmaand, de ramadan.

les 4 – Erediensten

- de kerk De kerk is een gebouw waarin christenen samenkomen.
- de pastoor Een pastoor is een leider van een groep gelovige mensen die naar dezelfde katholieke kerk gaan.
- de dominee Een dominee leidt de kerkdienst in een protestantse kerk.
- de moskee De moskee is een gebouw waarin moslims samenkomen.
- de imam Een imam leidt de gebedsdienst voor moslims in de moskee.
- de synagoge Een synagoge is een gebouw waarin joden samenkomen.
- de rabbijn Een rabbijn leidt de diensten in de synagoge. Het woord betekent letterlijk leraar.
- het grondrecht Grondrechten zijn de belangrijkste rechten van alle burgers in ons land.
- de vrijheid van Vrijheid van godsdienst is dat je zelf mag kiezen of je in een
godsdienst god gelooft en wat je wilt geloven.

Om te onthouden

Samenvatting

les 1 – Overal vandaan

Veel Nederlanders hebben één of meer voorouders uit een ander land. Dat komt doordat er in het verleden veel mensen uit andere landen naar Nederland kwamen. Bijvoorbeeld omdat ze zich niet veilig voelden. Zoals Walen en Vlamingen die rond 1600 vluchtten voor de Spanjaarden. Of Fransen die werden vervolgd om hun geloof. Na 1960 kwamen mensen uit Italië, Turkije en Marokko als gastarbeiders naar Nederland om in de fabrieken te werken. Sommigen keerden terug. Anderen lieten hun familie overkomen en bleven. Vroeger hoorden Indonesië, Suriname en de Antillen bij Nederland. Ook daar vandaan zijn veel mensen naar Nederland gekomen.

les 2 – Topografie: Typisch Nederlands

Leer de topografische namen bij deze les.

les 3 – Wat een naam!

Je hebt de familienaam van je vader of je moeder. Die naam kan iets vertellen over je herkomst. Soms weet je uit welk land je voorouders komen: De Vries is een Nederlandse naam en Bagci is Turks. Soms herken je een aardrijkskundige naam zoals Van Rijn of Van Dijk. Of een beroep, zoals Bakker. De naam Janssen verwijst naar een voorouder: Jans zoon. En de naam De Korte verwijst naar een eigenschap van een voorouder.

De Nederlandse taal kent veel leenwoorden. Aquarium en viaduct komen uit het Latijn, capuchon, surprise en toilet uit het Frans. De laatste tijd nemen we steeds meer woorden over uit het Engels, zoals T-shirt, jeans en computer. Engels is belangrijk in het bedrijfsleven en in de techniek. Ook films en muziek zijn vaak in het Engels.

les 4 – Over en weer

Nieuwkomers in Nederland moeten wennen aan de gewoonten van de Nederlanders. Zoals één koekje bij de koffie, niet zomaar bij iemand op bezoek gaan en gewoon zeggen wat je denkt. Bijna iedereen die in Nederland komt wonen, moet inburgeren. Daarom moeten nieuwkomers een inburgeringcursus volgen. Daar leren ze de taal en leren ze over de cultuur van ons land.

Je kunt goed zien dat veel Nederlanders voorouders uit andere landen hebben en dat we veel hebben overgenomen van de nieuwkomers. Je ziet dat aan namen van straten en wijken, aan leenwoorden in de taal, aan onze muziek en aan onze kleding. En je ziet het ook aan ons eten. We eten Italiaans, Chinees, Grieks, noem maar op.

Begrippen

les 1 – Overal vandaan

de gastarbeider Een gastarbeider is iemand uit het buitenland die in Nederland komt werken.

les 3 – Wat een naam!

de familienaam Een familienaam is een naam die alle leden van een familie hebben.

de herkomst De herkomst van iemand geeft aan waar hij of zij vandaan komt.

de voorouder Een voorouder is een familielid die vóór jou heeft geleefd.

het leenwoord Een leenwoord is een woord dat uit een andere taal komt.

les 4 – Over en weer

de folklore Folklore zijn de gewoonten en regels die vroeger bij het alledaagse leven van een land hoorden.

de gewoonte Een gewoonte is iets wat je altijd op een bepaalde manier doet.

de cultuur De cultuur van een volk is de manier waarop een volk leeft.

inburgeren Inburgeren is dat nieuwkomers moeten leren over ons land, zodat ze de weg in de samenleving vinden.

de inburgeringscursus .. Bij een inburgeringscursus leren nieuwkomers van alles over ons land, zodat ze snel gewend raken.